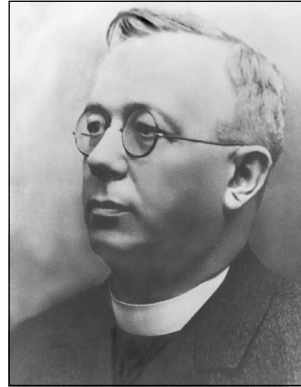

ВІД УЧИТЕЛЯ ДО ПРЕЗИДЕНТА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

**ВОЛОШИН
АВГУСТИН
ІВАНОВИЧ**

Народився 18 березня 1874 року в с. Келечин Міжгірського р-ну в родині священика. Журналіст, громадсько-політичний і культурний діяч, прем'єр-міністр і президент Карпатської України у 1938—1939 рр. Із травня до липня 1945 року перебував у Лефортовській і Бутирській тюрмах м. Москви, де 19 липня 1945 року помер. Реабілітований 12 вересня 1991 року.

Доля нашого видатного земляка Августина Волошина, який пройшов шлях від учителя і науковця до президента Карпатської України, — драматична і повчальна, як і доля багатьох представників української інтелігенції. Але він чесно ніс свій важкий хрест, сумлінно виконував місію перед рідним народом до останніх днів свого життя, до останнього подиху не на рідній землі, не в рідній хаті, а у мурах нестерпної московської в'язниці. Його життя і діяльність викликали захоплення й повагу в одних, ворожість і зневагу в інших. Однак час — найкращий суддя...

18 березня 1874 року в подружжя Івана і Емілії Волошинів народився хлопчик, якому щасливі батьки дали ім'я Августин. Його сестри Ольга, Олена, Елеонора називали брата більш спрощено — Густі. Його дитячі роки пройшли у мальовничому гірському селі Келечин, які пізніше він описав у невеличкій замітці “Моя родина”.¹ У цьому гірському селі на закарпатській Міжгірщині батько Августина був священиком.

Сім'я відіграла важливу роль у вихованні Августина. Неабияке значення мало й те, що його батько був високоінтелігентною людиною свого часу і в умовах іноземного панування і мадяризації розмовляв з сином тільки рідною мовою. Можна погодитися з В. Гренджою-Донським у тому, що “це на молодого хлопця мало вплив”.²

З 1883 до 1892 року А. І. Волошин навчався в Ужгородській гімназії. Незважаючи на посилену мадяризацію, яка наприкінці XIX століття полонила цей навчальний заклад, як і все Закарпаття, молодий студент не вважав ці роки втраченими. Перш за все тому, що в ньому викладали такі відомі в Закарпатті вчені й педагоги, як Євмен Сабов, Іван Медвідь, Вікентій Займус.³ Під час навчання в гімназії талановитого юнака закріпив епископ Фірцак і запропонував йому продовжити навчання на теологічному факультеті в Будапешті, на що той дав згоду.

Цей престижний навчальний заклад Угорщини був укомплектований на досить високому рівні і, незважаючи на те, провчився в ньому тільки рік (завадила хвороба), Волошин почерпнув багато цікавого і корисного для себе. У 1893 році він переїхав до Ужгорода і тут закінчив навчання в теологічному ліцеї. Серед викладачів виділявся хорватський поет Спиридон Петранович, який у своїх лекціях закликав румунів, хорватів і русинів до спільних дій в боротьбі проти мадяризації, проти винищення слов'янських народів.

Саме під впливом цих ідей Августин Волошин пізніше писав: “Познавати історію народу і людства так, аби в дітях розвивалася любов народна і межнародна і аби... присвоїли собі на правду людське почуття (чутство) в напрямі тривалого поліпшення себе і людства”.⁴

Після закінчення теологічного ліцею у 1896 році 24 листопада цього ж року А. І. Волошин одружився на дочці професора Ужгородської гімназії Ірині Петрик. Вона на все життя

стала його надійним помічником. У 1933 році Ірина й Августин передали свій власний будинок на тодішній вулиці Раковці під сиротинець. Вартість його становила близько 300 тисяч чеських крон. Передчасна смерть Ірини 13 березня 1936 року від злоякісної пухлини вуха була великою трагедією для чоловіка.⁵

У березні 1897 року він висвятився і працював капеланом Цегольнянської Преображенської церкви в Ужгороді, у цьому ж році розпочалася його викладацька робота в Ужгородській учительській семінарії.

Після успішного закінчення Вищої педагогічної школи в Будапешті (1889—1900), де приватно склав додаткові іспити й отримав диплом учителя фізики та математики, викладав ці предмети в Ужгородській учительській семінарії. Спочатку він продовжував працювати викладачем, а з 1912 до 1938 року — директором цього престижного в Закарпатті навчального закладу.

На кінець XIX ст. припадає вихід у світ двох книг А. І. Волошина — “Методичної граматики” для народних шкіл, написаної в 1899 році, яка витримала три видання, та “Читанки”. На час виходу першої книги її автору сповнилося 25 літ. Пройде десять років і за його підручниками будуть навчатися всі закарпатські діти: як учні шкіл, так і студенти учительських семінарій.

На 1900—1938 роки припадає період зрілості педагога і громадського діяча. З його ініціативи у 1902 році виникло акціонерне товариство “УНІО”, а при ньому друкарня і книгарня. Товариство видавало газету “Наука”, а також різноманітну релігійну літературу. У 1911—1919 роках виходив також часопис “Село” — додаток до “Науки”.

Починаючи з 1904 року видавалися маленькі книжечки із серії “Поучительное чтение”, які могли придбати навіть незаможні люди. Ці та деякі інші видання відігравали значну роль у поширенні освіти серед краян. Після включення Закарпаття до складу Чехословаччини створилися сприятливі умови для культурно-освітньої діяльності А. І. Волошина. І в цьому нема нічого дивного, адже конституція цієї країни була одною з найдемократичніших у світі.

У 20—30-х роках А. І. Волошин активно співпрацював з такими виданнями, як часопис “Русин”, історичний альманах “Подкарпатська Русь”, місячник “Кооператива”. У 1922 році вийшов перший номер релігійного місячника “Благовісник”, власником якого був А. І. Волошин. З кожним днем збільшувала кількість своїх передплатників газета Волошина “Свобода”, що замінила “Науку”.⁶

А. І. Волошин був співзасновником товариства “Просвіта”, яке відіграло величезну роль у зростанні самосвідомості закарпатських українців. Він доклав багато зусиль для видання 14-ти томів “Наукового збірника “Просвіта”. У 30-х роках, аж до окупації краю гортіївською Угорщиною, видавалися місячник “Учительський голос”, тижневик “Українське слово”. А. І. Волошин співробітничав і з журналом “Пічка” — ілюстрованим місячником для молоді. Це було одне з престижних видань того часу, де друкувалися “найкращі літературні і науково-педагогічні сили Закарпаття”.⁷

Та найбільша його заслуга полягала в тому, що він писав і видавав книги і шкільні підручники. І робив це, як правило, за власні кошти. Сьогодні відомо, що він став автором 42 навчальних книг. Назвемо лише окремі видання підручників: “Методическая Грамматика карпаторусского языка для народных школ” (1899); “Читанка для угро-русской молодежи, часть I, II” (1900); “Азбука” (1904); “Азбука і перва читанка для 1 кл. народных школ русскомъ языці” (1905, 1913); “Малая Библия для низших кл. народных школь” (1904); “Наука о числах для 1 і 2 кл. нар. школь” (1919); “Наука о числах для 3 кл. нар. школь” (1919); “Наука о числах для IV кл. народных школь” (1919); “Физика” (1923); “Наука стилизации” (1920); “О письменномъ языці подкарпатскихъ русинов” (1920); “Педагогика и дидактика для учительскихъ семинарий” (1923); “История педагогики для учительскихъ семинарий” (1923); “О соціальнім вихованю” (1924); “Мала читанка II и III кл. народных школь” (1930). Дещо пізніше вийшли “Логіка”, “Психологія” та ряд інших видань.⁸

А. І. Волошин автор цілого ряду популярних і політичних праць. Він також писав вірші, оповідання, повісті, п’єси. Деякі з його художніх творів надрукувала газета “Свобода”, інші виходили окремими виданнями, друкувалися в календарі “Просвіти”, нині видрукувані у

Виступ А. Волошина на відкритті Союму Карпатської України 15 березня 1939 р.

Під час відкриття меморіального музею А. Волошина в Ужгороді 14 березня 2002 р.

А. Волошин — в'язень Лефортовської тюрми в Москві

зібраннях творів.⁹ Необхідно відзначити, що в 20—30-х роках він вважався заслуженим авторитетом в драматургії. Не випадково В. Гренджа-Донський відносив його до провідних драматургів, і мав рацію. Історична драма “Фабіола” ставилася не тільки на закарпатській сцені, але й у Празі. А про драму “Марійка-Верховинка” А. Штефан писав, що це найкраща дотеперішня карпато-українська драма.¹⁰

Августин Волошин активно займався політичною діяльністю: був депутатом чехословацького парламенту в Празі, очолював Християнсько-народну партію. Однак його триумф як політика припав на березень 1939 року, коли сойм Карпатської України обрав його президентом самостійної держави.

Ще до того, як чехословацька служба безпеки заарештувала прем'єра А. Бродія за прогурську шпигунську діяльність, 26 жовтня 1938 р. Прага призначила новим прем'єр-міністром Подкарпатської Русі А. І. Волошина. У присутності міністра Е. Бачинського, чеського генерала О. Сватека і віце-губернатора краю О. Бескида він склав присягу на вірність ЧСР.

У виголошеній промові А. І. Волошин заявив, що забезпечить “народом Подкарпатської Русі їх культурні, національні та господарські здобутки... без різниці національної та релігійної”.¹¹ 27 жовтня 1938 року він опублікував звернення, яке свідчило про чітку українську спрямованість його уряду: “Ми віримо, що великий 50-мільйоновий український народ підійме й надалі своє велике слово і не допустить, щоб наші віковічні вороги наклали на нас пута, знов садили нас в тюрми”.¹² Це звернення було розцінене українцями, зокрема в Галичині, як заклик до допомоги. Почалися масові демонстрації у Львові, Станіславі, Коломиї, Тернополі. Були зафіксовані перші нелегальні переходи кордону.¹³

Уже з перших днів свого прем'єрства А. І. Волошин почав орієнтуватися на Німеччину, яка обіцяла своє покровительство. Він робив усе для того, щоб німецьке населення в краї не відчувало жодних проблем. Пізніше в Хусті було відкрите німецьке консульство. А. І. Волошин сподівався, що прихід консула Г. Гофмана “не є якась подорож з цікавості, але є студійною, дорогою, яка буде мати свої конкретні наслідки для нашого краю, для нашого народу і для дальшої політики Німеччини супроти нас...”¹⁴

Після заборони всіх політичних партій 20 січня 1939 року А. І. Волошин дав дозвіл створити єдину партію — Українське національне об'єднання (УНО), а 24 січня був іменований центральний провід УНО, який очолив Федір Ревай. На 12 лютого 1939 року були призначені вибори до сойму Карпатської України. Вони завершилися повною перемогою українського напрямку в краї. Із 92,5% населення, що взяло участь у виборах, 92,4% проголосували за УНО.¹⁵

Планувалося відкриття сойму в Рахові 2 березня 1939 року, однак президент ЧСР Е. Гаха на той день сесії не скликав. Було дозволено її провести 15 березня. Того дня сойм і розпочав свою роботу. Ще напередодні його відкриття А. І. Волошин 14 березня проголосив самостійність Карпатської України, сповістивши про своє рішення Міністерство закордонних справ Німеччини.

Шістьом засіданням сойму, які проходили 15 березня 1939 року протягом трьох годин, випала доля бути історичними, бо на них були прийняті відомі документи: про незалежність, державний устрій, назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України. Таємним голосуванням був обраний президентом А. І. Волошин, за якого проголосували всі депутати. Однак, у той час, коли проходили засідання сойму, гортівські війська вже розпочали окупацію краю. Останні захисники Карпатської України 17 березня 1939 року припинили опір. У краї встановився жорстокий фашистський режим.

Після окупації Карпатської України військами Угорщини А. І. Волошин і деякі члени його уряду емігрували за кордон. 16 березня 1939 року В. Гренджа-Донський записав у щоденнику: “Української влади вже нема в Хусті, прем'єр Волошин виїхав кудись вночі”.¹⁶ Із кримінальної справи Волошина можна з'ясувати чіткий маршрут президента за кордон.

“У зв'язку з окупацією угорськими військами Закарпатської України, — розповідав Волошин під час допиту в Лефортові 24 травня 1945 року, — я втік в м. Прагу за маршрутом: із Хуста в Клуж (Румунія) — Темешуара (Румунія). Потім поїхав в Югославію — в

Белград, де пробув 4 дні. Із Белграда поїхав до м. Загреб, де пробув 7 днів. З м. Загреб переїхав до курортного містечка Югославії Црквениця, де пробув 11 днів. Опісля знову повернувся в м. Загреб і звідти через м. Відень переїхав в м. Берлін, де пробув півтора місяця. З Берліна поїхав до Праги у травні 1939 року. По приїзді в Прагу..., коли остання вже була окупована німцями, я вступив на службу в Український вільний університет на посаду завідуючого кафедрою педагогіки. На посаді професора завідуючого кафедрою педагогіки пробув до травня 1945 року, тобто до приходу частин Червоної армії”.¹⁷

Отже з 1939 до 1945 року місцем осідку А. І. Волошина була Прага. Йому запропонували викладати в УВУ, і не випадково. Ще наприкінці 1938 року йому було присвоєно звання почесного доктора філософії УВУ.¹⁸ Восени 1939 року він приступив до роботи.

В УВУ А. І. Волошин пройшов шлях від рядового викладача до продекана філософського факультету і ректора. А. Штефан згадував, що в Празі він написав історичні п'єси “Князь Лаборець” і “Син Срібної Землі Юрій Дожа”, але гітлерівська цензура не дозволила їх опублікувати.¹⁹ Така ж доля спіткала й інші його твори, зокрема оповідання з верховинського життя “У плаю”, переклади творів св. Августина “Божий Город” та “Ісповідання”. Єдине, що йому вдалося там видати, це “Молитовник св. Йосифа” та п'єсу “Фабіола”.

А. І. Волошин багато працював над перевиданням своїх головних праць з педагогіки. Адже їх необхідно було довести до рівня вищої академічної науки. Це були “Педагогічна дидактика”, “Педагогічна методика” і “Педагогічна хрестоматія” у двох томах. Ці книги планувало надрукувати видавництво “Пробоем”, яке очолював Степан Росоха. Однак його власник був заарештований, а видавництво закрито, тому праці А. І. Волошина так і залишилися в рукописі.

У 1945 році до Праги вступили радянські війська. Перше знайомство колишнього президента Карпатської України з “Смершом” відбулося 11 травня 1945 року. Однак тоді все обійшлося. У нього забрали ключі від ректорської канцелярії та архів. Можливо, для того, щоб “заспокоїти” похилого віку людину, йому видали папірець, згідно з яким він міг спокійно продовжувати займатися своєю роботою, не боячись арешту.

Та все було далеко не так, як могло здатися на перший погляд. 15 травня 1945 року А. І. Волошина заарештували вдруге. У його кримінальній справі знаходимо невелике повідомлення: “Затриманий 15 травня 1945 року в Празі — 16, вул. Под ліпками, 12. При затриманні відібрана кругла печатка з написом “Президія уряду Підкарпатської Русі”.²⁰ До цього додамо, що Волошин був заарештований незаконно, адже співробітники “Смершу” не пред'явили йому навіть ордера на арешт. Названий документ (№ 749) був представлений йому слідчим головного управління “Смерш”, майором Вайндорфом”, тільки 5 червня 1945 року, тобто тоді, коли він був уже в'язнем Лефортовської тюрми.²¹

Кримінальна справа А. І. Волошина містить цікаві й маловідомі факти про його політичну діяльність з 1918 року до останніх днів, які колишній президент провів на волі.²² В'язневі Лефортовської тюрми доводилось відповідати на численні запитання слідчого МДБ СРСР. Перший допит був проведений 22 травня, після чого послідували наступні — 24 травня, 5, 9, 12, 14, 19 і 20 червня 1945 року. На останньому допиті А. І. Волошину було зачитано звинувачення. Уважно прочитавши його, він майже з усім погодився: “В чому мене звинувачують... мені зрозуміло... Винним себе визнаю”.²³

Можна собі уявити до якого стану була доведена ця 70-літня людина, якщо вона визнала себе винною навіть у тих “бідах”, до яких не мала жодного відношення. Справді, СМЕРШ міг примусити говорити навіть мертвого...

20 червня 1945 року А. І. Волошину було пред'явлено обвинувачення, згідно з яким він нібито “проводив ворожу діяльність проти Радянського Союзу”. Наводимо його повністю: “Я, слідчий слідчого відділу Головного управління “Смерш” майор Вайндорф, розглянувши слідчий матеріал у справі і взявши до уваги, що Волошин Августин Іванович достатньо звинувачується в тому, що, будучи членом т. зв. уряду Карпатської України і “Українського народного об'єднання” (насправді — національного — *М. В.*) проводив ворожу діяльність проти Радянського Союзу, постановив: керуючись ст. ст. 128 і 129 КПК РРФСР, притягнути

Волошина Августина Івановича як звинуваченого по ст.ст. 58-4 і 59-11 КК, про що оголосити звинуваченому під розписку в даній постанові”.²⁴

Після останнього допиту здоров'я Августина Волошина різко погіршилося і його перевезли в Бутирську тюрму. Про перебування його в Лефортові збереглися свідчення В. І. Марчука із Житомирщини. Він писав: “З кожним днем Августин Іванович слабнув. Навіть сам вже не міг виходити на прогулянку. Ми брали його під руки і виводили гуляти. Одного разу він попросив його залишити. Коли ми повернулися з прогулянки, у камері його не застали. Два місяці був з нами. На все життя запам'ятав я цю добру і розумну людину”.²⁵

Свідчення В. І. Марчука повністю підтверджуються даними висновку медичного персоналу Бутирської тюрми: “Протягом останнього часу ув'язнений різко ослабнув... піднімається і пересувається тільки з сторонньою допомогою”.²⁶

Сучасні дослідники називали різні дати смерті президента: 11, 14, 17 липня. Кримінальна справа А. І. Волошина дає можливість встановити точну дату його смерті. В акті, який підписали черговий лікар і секретар Бутирської тюрми, зафіксовано: “Ув'язнений Волошин Августин Іванович, 1874 р. народження, який знаходився в лікарні з 11.VI.1945 з приводу декомпенсованого пороку серця, запалення нирок, хронічного коліту, 19.VII.1945 о 15 год. 20 хвилин помер від паралічу серця”.²⁷ Цей висновок підтвердила також судово-медична експертиза.²⁸

Так закінчилося життя славного сина українського народу, колишнього президента Карпатської України Августина Волошина. У “Заповіті”, написаному 19 серпня 1944 року в Празі, він вважав, що “лише загальнохристиянська етика, що стоїть над народами й державами, може забезпечити й нашому народові почесне місце в родині цивілізованих націй”.²⁹ До цього ми повинні прагнути.

Указом президента України № 257 від 15 березня 2002 р., Волошину Августину Івановичу — президентові Карпатської України у 1939 році — присвоєно посмертно звання Герой України, 14 березня 2002 р. у Закарпатському краєзнавчому музеї відкрито меморіальний музей Августина Волошина. В Ужгороді А. І. Волошину відкрито пам'ятник. Він повертається також в рідне Закарпаття й рідну Україну, як вчений, педагог, письменник, культурно-освітній, релігійний і політичний діяч.

* * *

1. Весна. — Ужгород, 1923. — С. 2.
2. Гренджа-Донський В. Твори. — Т. IX. — Вашингтон: Карпатський Союз, 1989. — С. 189.
3. Штефан А. Августин Волошин — президент Карпатської України. — Торонто, 1977. — С. 21.
4. Волошин А. Педагогика и дидактика. — Ужгород, 1924. — С. 18.
5. Нова свобода (Ужгород). — 1936, — 13 бер.
6. Вегеш М., Турянця В. Короткий життєпис Августина Волошина (1874—1945). — Ужгород, 1995. — С. 10.
7. Гренджа-Донський В. Твори. — Т. IX. — С. 438.
8. Детальніше див.: Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М. Августин Волошин. — Ужгород: Закарпаття, 1995. — С.101; Вегеш М., Турянця В. Короткий життєпис Августина Волошина (1874—1945). — Ужгород, 1995. — 28 с.; Вегеш М. М., Турянця В. В., Чаварга І. М. Смерть президента (Останні дні життя і смерть президента Карпатської України Августина Волошина). — Ужгород, 1995. — 40 с.; Християнська етика — шлях до цивілізованих націй // Срібна земля. — 1995. — 4 лист.
9. Волошин Августин. Твори (Видання підготували Олекса Мишанич і Павло Чучка). — Ужгород: МПП “Гражда”, 1995. — 456 с.; Волошин А. І. Вибрані твори // Упорядкування, вступна стаття та примітки О. В. Мишанича. — Ужгород: ВАТ “Видавництво “Закарпаття”, 2002. — 528 с.
10. Штефан А. Названа праця. — С. 39; Див. також: Нариси історії Закарпаття (під ред. проф. І. М. Гранчака). — Т. 2. — Ужгород, 1995.
11. Державний архів Закарпатської області (далі — ДАЗО), ф. 3, оп. 3, спр. 47, арк. 9.
12. Нова свобода. — 1938. — 27 жовт.
13. Детальніше див.: Вегеш М. Карпатська Україна (1938—1939): Соціально-економічний і політичний розвиток. — Ужгород, 1993. — 135 с.; його ж: Карпатська Україна у загальноєвропейському історичному контексті (1938—1939). — Т. I. — Ужгород, 1997. — 235 с.; Т. II — Ужгород, 1997. — 250 с.; Вегеш М., Богів О. Міжнародне становище Карпатської України. — Ужгород, 1997. — 136 с. та ін.

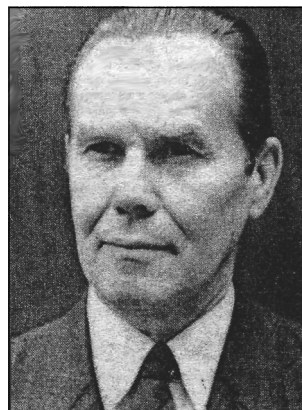
14. ДАЗО, ф. 3, оп. 1, спр. 45, арк. 1.
15. Росоха С. Сойм Карпатської України. — Львів, 1991. — С. 49.
16. Гренджа-Донський В. Твори. — Т. VIII. — Вашингтон: Карпатський Союз, 1987. — С. 264.
17. Центральный архив Министерства государственной безопасности России (далі — ЦАМГБ России) в Москве, Н-17681 “Личное дело А. И. Волошина”, л. 11—12.
18. Беднарджова А. Августин Волошин — державний діяч, педагог, мислитель. — Львів: Основа, — Львівська Богословська Академія, 1995. — 231 с. У додатках до своєї монографії Т. Беднарджова видрукувала постанову сенату УВУ від 16 квітня 1945 року, у якій зокрема вказувалось: “На час відпустки уповноважити виконувати обов’язки ректора УВУ — професора, д-ра Августина Волошина” (С. 195, додаток 16).
19. Штефан А. Названа праця. — С. 34.
20. ЦА МГБ России, Н-17681, арк. 1—3.
21. Там само, арк. 6.
22. Вегеш М. М., Турянця В. В., Чаварга І. М. Смерть президента: Останні дні життя і смерть президента Карпатської України Августина Волошина. — С. 11—14.
23. ЦА МГБ России, Н-17681, арк. 31.
24. Там само, арк. 30.
25. Вегеш М. Августин Волошин // Календар “Просвіти” на 1994 рік. — Ужгород, 1994. — С. 72—73.
26. ЦА МГБ России, Н-17681, арк. 106.
27. Там само, арк. 107.
28. Там само, арк. 109.
29. Заповіт Волошина // Карпатська Україна. — 1994. — 14 квіт.; в повному обсязі “Мій Заповіт” був опублікований: Беднарджова Т. Названа праця. — С. 158—161; Волошин Августин. Твори. — Ужгород: Гражда, 1995. — С. 386—388, Волошин Августин. Вибрані твори /Упорядкування, вступна стаття та примітки О. В. Мишанича. — Ужгород: ВАТ “Видавництво “Закарпаття”, 2002. — С. 497—499. На сьогоднішній день дослідниками чітко встановлена дата написання “Заповіту” — 19 серпня 1944 р.

О. Д. Довганич

УЧЕНИЙ ІЗ НАНКОВА

ВОЛОЩУК ІЛЛЯ ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 2 серпня 1914 року в с. Нанково Хустського району в селянській родині. Літературознавець, громадський діяч. Засуджений на 5 років виправно-трудова таборів за нелегальний перехід угорсько-радянського кордону. Покарання відбував у Печорському таборі Комі АРСР. Звільнений 23 грудня 1942 р. Реабілітований у 1992 році.

Ілля Волощук пройшов великий життєвий, бойовий і творчий шлях. Доба, на яку припало дитинство і юність вченого, була непомірно бурхливою й трагічною — у ті роки сталося немало катаклізмів, які так чи інакше торкалися долі кожної людини, що проживала в центрі Європи.

Народився 2 серпня 1914 року в с. Нанково Хустського району в селянській родині в період Австро-Угорщини. Ось як про це згадував сам Ілля Васильович: “Мої батьки були дрібними хліборобами. Батько помер у 1920 році, мати — ще раніше — у 1918 від тифу, який вибухнув після початку Першої світової війни. І нас зісталося шестеро сиріт. Найстаршому братові було вісімнадцять, коли померла мати, наймолодшій сестрі Василені — вісім місяців. Я мав тоді 4 роки”.¹